

METÓDY EMPIRICKÉHO POZNANIA

POZOROVANIE

- PRVOTNÝ A ELEMENTÁRNY POZNÁVACÍ AKT NA EMPIRICKEJ ÚROVNI VEDECKÉHO POZNANIA.

METODOLOGICKÁ POŽIADAVKA: PREDMETOM VEDECKÉHO POZOROVANIA MÔŽU BYŤ LEN **PRINCIPIÁLNE POZOROVATEĽNÉ OBJEKTY**, T.J. OBJEKTY, KTORÉ SA POZOROVALI A NIET O TOM POCHYBNOSTI, RESP. KTORÉ SA POZORUJÚ A TO BUĎ PRIAMO ALEBO SPROSTREDKOVANE POMOCOU APARATÚRY (NAPR. VLNOVÉ DĹŽKY, SPEKTRÁ, KTORÉ SÚ VOĽNÝM OKOM NEVIDITEĽNÉ)

Klasifikácia : a/ vedecké; b/ nevedecké – líšia sa cieľmi a úlohami

VEDECKÉ POZOROVANIE: JE SPÄTÉ S RIEŠENÍM VEDECKÝCH PROBLÉMOV.

ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA POZOROVANIA: - JE PLÁNOVITÉ, ORGANIZOVANÉ, SYSTEMATICKÉ A CIEĽAVEDOME OPISOVANIE PREDMETOV POZNANIA. (systematický charakter má vylúčiť chyby náhodného charakteru).

CIEĽ POZOROVANIA: POSKYTNÚŤ FAKTICKY MATERIÁL, KTORÝ UMOŽNÍ POTVRDIŤ, RESP. VYVRÁTIŤ HYPOTÉZU, RESP. ZHROMAŽDIŤ ÚDAJE, KTORÉ BY MOHLI BYŤ ZÁKLADOM PRE NOVÚ TEORETICKÚ INTERPRETÁCIU (napr. T.de Brahe voľným okom a s veľkou presnosťou 21 rokov pozoroval postavenie hviezd a planét. Jeho pozorovania boli empirickým základom pre odhalenie zákonov Keplerom)

ŠPECIFIKUM:

- **prebieha v prirodzených podmienkach**, čo však neznamená, že pozorovateľ je pasívny. Od pozorovateľa závisí celý proces pozorovania, t.j. plánovitosť, systematickosť, cieľavedomosť;

- **absentuje činnosť zameraná na premenu objektu** poznania (napr. pozorovanie astronomických, biologických objektov, sociálnych fenoménov);

- **zachováva sa úplná závislosť** pozorovateľa od skúmaného objektu

- **špecifikum niektorých foriem pozorovania** napr. **pri sociologických, psychologických pozorovaniach** sa sám **pozorovateľ zapája do procesu, ktorý skúma, je ich súčasťou!**

POUŽITIE A LIMITY POZOROVANIA:

- VYUŽÍVA SA V PRÍPADOCH, KEDY OBJEKT NIE JE PRÍSTUPNÝ PRAKTICKÉMU PÔSOBIENIU (vesmírne objekty, formy života v prirodzených podmienkach, spoločenské fenomény)

- BIOLOGICKÉ OHRANIČENIE MOŽNOSŤAMI A KAPACITOU NAŠICH ZMYSLOVÝCH ORGÁNOV, ktoré v procese pozorovania zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri zaznamenávaní údajov a informácií. Toto ohraničenie znižujeme využitím novej techniky, ktorá rozširuje možnosti pozorovania)

- JE ŤAŽKÉ, RESP. NEMOŽNÉ ZAZNAMENAŤ SÚČASNE VŠETKY POZOROVANÉ FAKTY

EXPERIMENT

- JEDNA ZO ZÁKLADNÝCH FORIEM VEDECKEJ PRAXE
- NA ROZDIEL OD POZOROVANIA PREDPOKLADÁ AKTÍVNY ZÁSAH DO SKÚMANÉHO PROCESU, RESP. OBJEKTU
- JEHO ÚLOHA V SÚČASNOM VEDECKOM POZNANÍ NARASTÁ

ŠPECIFIKUM EXPERIMENTU:

1. Izolovanie skúmaného objektu od vedľajších vplyvov
2. Opakovaná reprodukcia procesu v presne fixovaných a kontrolovateľných podmienkach
3. Možnosť plánovitej zmeny a kombinácie rôznych podmienok nevyhnutných na dosiahnutie hľadaného výsledku

Klasifikácia experimentov:

1. Podľa objektu skúmania: fyzikálny, chemický, biologický, ...
2. Podľa charakteru prostriedkov a podmienok:
  - a/ priamy – skúma sa samotný objekt
  - b/ modelový – skúma sa model objektu
  - c/ poľný – v prirodzených podmienkach
  - d/ laboratórny – v umelých podmienkach
3. V závislosti od cieľov experimentu:
  - a/ na získanie nových údajov o kvalite objektu a jeho vzťahoch
  - b/ meranie – rozšírenie či získanie kvantitatívnych údajov o objekte, resp. procese a vzťahoch
  - c/ previerkové – potvrdenie, resp. vyvrátenie domnienky, resp. hypotézy.

MODELOVANIE

MYŠLIENKOVÉ ALEBO MATERIÁLNE NAPODOBŇOVANIE REÁLNE EXISTUJÚCEHO SYSTÉMU PROSTREDNÍCTVOM VYTVÁRANIA ŠPECIÁLNYCH ANALÓGOV, V KTORÝCH SA REPRODUKUJÚ PRINCÍPY ORGANIZÁCIE A FUNGOVANIA TOHTO SYSTÉMU.

MODELY SPĽŇAJÚ DVE FUNKCIE:

1. sú objektom skúmania (pretože nahradzujú originál);
2. sú experimentálnym prostriedkom (pretože sú prostriedkom poznania originálu).

ÚLOHA MODELU: REPRODUKOVÁŤ V OSOBIETEJ FORME ZVLÁŠTNOSTI ŠTRUKTÚRY, SPRÁVANIE SA A VYBRANÉ VLASTNOSTI ORIGINÁLU.

VZŤAH MEDZI MODELOM A ORIGINÁLOM MUSÍ SPĽŇAŤ HLAVNÉ KRITÉRIA:

- vzťahy zhodnosti, podobnosti, ktorých forma musí byť presne vyjadrená a zafixovaná
- model je reprezentantom originálu
- podmienka extrapolácie (poznatie modelu umožňuje dosiahnuť informáciu o originály)

MODELOVANIE:

MATERIÁLNE (v zmysle materiálnych objektov); s modelmi je možný laboratórny experiment

IDEÁLNE (myšlienkové, matematické, počítačové) – zvykneme radiť k teoretickej úrovni vedeckého poznania)

!!! AJ KEĎ SÚ MEDZI NIMI PODSTATNÉ ROZDIELY, SÚ TO DVE ŠPECIFICKÉ FORMY JEDNEJ VEDECKOVÝSKUMNEJ METÓDY !!!

Každý model je istým zjednodušením tých javov, ktoré sú predmetom poznania!

Určujúce vlastnosti modelu:

ZJEDNODUŠENIE	PODMIENENOSŤ
DOSAHUJE SA POMOCOU HEURISTICKY UŽITOČNÝCH ANALÓGIÍ, KTORÉ SA IBA PODMIENEČNE ZHODUJÚ S MODELOVANÝM OBJEKTOM	ZÁVISÍ OD POVAHY ZJEDNODUŠUJÚCICH OPATRENÍ A OD POMOCNÝCH HYPOTÉZ, KTORÝMI SA PRI MODELOVANÍ RIADIME

MERANIE

- JEDNA Z NAJSTARŠÍCH A NAJROZPRACOVANEJŠÍCH METÓD ZÍSKAVANIA SPOĽAHLIVÝCH EMPIRICKÝCH ÚDAJOV
- UMOŽŇUJE ZÍSKAVAŤ INFORMÁCIE O KVANTITATÍVNYCH CHARAKTERISTIKÁCH A VZŤAHOCH, KTORÉ SÚ VLASTNÉ SKÚMANÉMU OBJEKTU
- USKUTOČŇUJE SA PROSTREDNÍCTVOM PROSTRIEDKOV, KTORÉ NÁM UMOŽŇUJÚ FIXOVAŤ ČAS (TRVANIE), DĺŽKU, RÝCHLOSŤ, VÁHU, POČET KOMPONENTOV A POD.
- NA ROZDIEL OD POZOROVANIA PRI MERANÍ SA POČÍTA S POZNANÍM OBJEKTU, KTORÝ JE V CENTRE ZÁUJMU

VEDECKÝ FAKT !

JE PRIAMYM CIEĽOM A VÝSLEDKOM VEDECKÉHO POZOROVANIA, EXPERIMENTU, MERANIA ... (I.P. Pavlov: „Fakty sú vzduchom každého vedca“)

- VŠETKY VEDECKÉ HYPOTÉZY, RESP. TEÓRIE V KONEČNOM DÔSLEDKU VYCHÁDZAJÚ Z FAKTOV A OPIERAJÚ SA O NE;
- SÚ ZÁKLADOM TEORETICKÉHO POZNANIA

!!! DVA VÝZNAMY VEDECKÉHO FAKTU:

- VEDECKÝ FAKT AKO OBJEKTÍVNE EXISTUJÚCA UDALOSŤ, JAV, VEC;
- OPIS UDALOSTI V URČITOM JAZYKU = METODOLOGICKÉ POŇATIE

Df.:

VEDECKÉ FAKTY SÚ POZNATKY O TÝCH ČASTIACH OBJEKTÍVNEJ REALITY, KTORÉ VOŠLI DO SFÉRY POZNÁVACEJ ČINNOSTI ČLOVEKA, STALI SA OBJEKTOM JEHO VEDECKÝCH ZÁUJMOV, BOLI FIXOVANÉ POMOCOU VEDECKÉHO POZOROVANIA, RESP. EXPERIMENTU A BOLI VYSVETLENÉ (OZREJMENÉ, INTERPRETOVANÉ) NA ZÁKLADE JESTVUJÚCICH TEORETICKÝCH POZNATKOV, LOGICKÝCH PRINCÍPOV, VEDECKÝCH HYPOTÉZ.

JEDNOU Z NAJPODSTATNEJŠÍCH POŽIADAVIEK JE, ABY VEDECKÝ FAKT BOL PRÍSTUPNÝ MNOHONÁSOBNÉMU POZOROVANIU, SKÚMANIU A ABY BOL PRÍSTUPNÝ VŠETKÝM.
K tomu slúži jazyk a rôzne znakové systémy.

NB: DO SFÉRY VEDECKEJ ČINNOSTI VEDECKÉ FAKTY VSTUPUJÚ NIE AKO UDALOSTI (ÚDAJE), ALE AKO ICH OPISY!

VO VEDECKOM POZNANÍ SÚHRN VEDECKÝCH FAKTOV VYTVÁRA EMPIRICKÝ ZÁKLAD PRE VYZDVIHOVANIE HYPOTÉZ A TVORBU TEÓRIÍ. PRETO ÚLOHOU VEDECKEJ TEÓRIE JE VYSVETĽOVANIE FAKTOV A TIEŽ ICH PREDVÍDANIE.

VZŤAH VEDECKÉHO FAKTU A TEÓRIE:

A/ ZÁVISLOSŤ FAKTU OD TEÓRIE: je vyjadrená v tom, že **jestvujúca teória formuje konceptuálny základ** pre vedecké fakty, t.j.

1. Vyčleňuje skúmaný aspekt, resp. predmetovú oblasť;

2. Určuje jazyk, na ktorom sa opisujú fakty, determinuje prostriedky a metódy experimentálneho skúmania.

B/ ZÁVISLOSŤ TEÓRIE OD FAKTOV: je odvodená od nezávislosti samotných skúmaných objektov, vzťahov: dosiahnuté **fakty sú určované vlastnosťami samotného objektu poznania a preto buď potvrdzujú teóriu, alebo sa dostávajú s ňou do protirečenia.**

PRETOŽE VEDECKÉ FAKTY SA USTANOVUJÚ FORMAMI ZMYSLOVO-PREDMETOVEJ MATERIÁLNEJ ČINNOSTI, V PROCESSE VEDECKEJ PRAXE, PRÁVE PRETO SÚ POVAŽOVANÉ ZA HLAVNÉ KRITÉRIUM PRAVDIVOSTI

(prax ako kritérium pravdivosti = súlad myšlienky s vecou = korešpondenčná koncepcia pravdy)